

¹ Çocuklarımız ve gençlerimiz, güzel Türkçelerinin kendileriyle ilgili kavramlarda bile ne kadar zengin olduğunu bilmelidirler. Bir şeyin kıymeti öğretilmeden onun sevilmesi istenemez. Bu çalışmada Türkçemizin ne kadar güçlü bir dil olduğunu göreceğiz ve ona sahip çıkacağız. Türkçe çok üretken bir dil olmasına rağmen radikal ve tutucu da değildir. Türkçe kullandığı sözcüklere türetme veya alıntı yoluyla yenilerini katmaktadır, onlara yeni anlamlar yükleyerek renklerdeki tonlar gibi bir zenginlik oluşturmaktadır. Şimdi çocuk ve gençlikle ilgili ne kadar anlam nüansı oluştuğuna hep beraber bir göz atalım.

Bu çalışmada çocuk ve gençlikle ilgili Türk dili ve lehçelerinde yaklaşık 400 sözcüğe (396 örneğe) rastlandı. Şüphesiz bu sayı artırılabilir. Ancak bu durum, yapacağımız değerlendirmenin sonuç-larını pek de değiştirmeyecektir. Araştırmaya başlarken 40, 50 sözcüğe rastlayacağımı tahmin etmişim. Türkçenin zengin bir dil olduğuna bir kez daha şahit oldum. Elbette çocuğa ve gençliğe, yani yeni nesillere bu kadar önem veren bir dil, bir çok coğrafya ve alfabe değiştirmesine rağmen gücünden hiçbir şey kaybetmeden yaşamını sürdürecektir. Ne mutlu bize ki Türkçe gibi bir dille konuşuyoruz.

Düşünce bir kıyafetle ortaya çıkar. O kıyafet sözcüktür. Konuşma ise maskeli balodur (Dilâçar 1988: 11). Şimdi aşağıda Türk dilinin çocuk ve gençlik ile ilgili defilesini hep beraber seyre dalalım.

1 1 1 1 1

Türk dilinde çocuk ve gençlik kavramlarını incelemeden önce, “ –

– gibi soruların cevaplandırılması gerekmektedir.² Genellikle, bedensel ve zihinsel gelişim bakımından insanoğlunun 0-16 yaş grubuna çocuk denildiği bilinmektedir. Ancak, bu sınırlamanın her zaman ve her şartta geçerli olduğunu söylemek oldukça güçtür. Nitekim, bazı bilim adamları, 0-14 yaş grubunu çocukluk dönemi³ olarak almaktadırlar... Çocuk; iki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu, henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun fiziksel gelişimi ile zihinsel gelişimi çoğu zaman aynı seviyede olmayabilir. Gelişim sürecinin bazı temel dönüm noktalarından hareketle, kimi araştırmacılar çocukluk dönemini, çocukluk ve erken gençlik çağları olmak üzere iki döneme ayırmaktadır.” (Yalçın 2005: 13). Aşağıdaki lügatçeye göre

1 1 olmak üzere 7 safha görülmektedir. Soya, evlilik hazırlıklarından itibaren dikkat edilir. Akraba evliliği yapılmaz. Mesela Kazak Türklerinde üç jüz (yüz) vardır, evliliklerde kendi yüzünün (boyunun) dışında evlenilmesine dikkat edilir. (yükü) gibi sözcüklerle türetilen çocuk anlamındaki kelimelerde hamilelik dönemine vurgu yapılmaktadır. Yakınlık derecesine göre mesela üveyliği ifade etmek için 1 1 gibi sözcükler kullanılmaktadır. Küçüklük kavramı içerisindeki 1 1 gibi sözcüklerle bebeklik anlatılmaktadır. 1 1 gibi akrabalıkla ilgili alınma sözcüklerle ve 1 1 gibi Türkçe kökenli sözcüklerle çocukluk dönemi öne çıkmaktadır. Çocukla ilgili örnek sözcüklerin bir kısmının önce hayvan yavrusu (‘domuz yavrusu’, ‘kuş yavrusu’) olarak kullanıldığı da görülmektedir.

1 1 gibi sözcüklerle ilk gençlik dönemi tasvir edilmektedir. 1 1 gibi ruhu okşayan sözcüklerle gençlik dönemi anlatılmaktadır. 1 1 gibi tecrübeye dayanan sözcüklerle 1 1 vehmine kapılan yeni kuşağa halen hayata hazır olmadıklarını ifade ederek tenkit yoluyla yetişkinliğe hazırlığın anlatıldığı görülmektedir. İşte dil böylece bir yaş türküsü tutturmuştur. Bu türkünün başlangıç dizeleri çocukluk ve gençliktir. Bu yaş türküsünün hepsini incelemek ancak bir doktora tezi konusu olabilir.

Batın, evin ocağı, göbek, kuşak, mirasçı, nesep, nesil, omak,

ölke, süyek, vâris.

² Bodinter’in çocukla ilgili değişik bir bakış açısıyla çocuğu değerlendirmesi dikkat çekicidir:

1 1 (Sucu 2002: 4). Halbuki canlıların en sevimlisi küçüklükleridir. İnsanoğlunun küçüklüğü de çocukluk dönemidir ve bu dönemde sevgiye ve bakıma muhtaçtırlar. Çocuğun zayıflığı ilerde doğaya hakimiyetini hazırlayan temel sebebidir.

³ Bilindiği üzere çalışma mevzuatına göre 14 yaş ile 19 yaş arası (19 yaşından gün almamış olmak) çocuk işçilerde çıraklık yaşı olarak tespit edilmiştir.

Cenin, döl, dölüt, embriyo, nur topu, oğulcuk,

oğulduruk, tohum, urluk, urpak, uruk, yük.

Abaga, abla, aç, ağı, ağı-ını, ağı, ağabiye, ağaçem, ahfat, ahtıg, aka-uka, atalas ini, ati, azrabilgan öl, bağır, baldız, besleme, beşik, birader, bir doğanın kızı, bolokcot, bovak, böle, ceka, cigi, cuortu, çıkan, çini, çi'irzi, dadaş, doğan, dolanan, dunma, dügane, ece, ekige oylanğan egeç, eloğlu, emikdaş, ençi uul, evlatlık, elin çocuğu, elkızı, güvey, hafit, hede, here, iki doğan, ikiz, ini, kadaş, kanoy, kardeş, kariyen kızardaş, kavluk, kekey, keregi çok, kerime, kızbozbala, koltu, köpün, kötükçe, kuka, kurdaş, kustı, kuzen, kuzin, küçük hanım, lala, nebire, nebise, netirge, nevale, neveste, oğulluk, öz, piç, pidze, sıgan, sırgalçı, singil, songu, sunnen, sunzi, surus, sütkız, şanı, şöpşek, torun, tüvenşer, uka, unık, urdus, uya, üç doğan, türünlü, üvey, yad oğul, yeğen, yézne, yinak, yımıl, yuvluk.

Apalak, bala, balapan, bebe, bebek, bebiş, beççe-i nev, dadaş, evin çiçeği, evin meyvesi, evin neşesi, ımırkay bala, naaday, nevreside, prematüre, süt kuzusu, süt çocuğu, tımık, toğırgan oğlan, tosuncuk, yavru, yeni doğan.

Afacan, ana kuzusu, apalak, bacaksız, bıdık, bızdık, bit (a. biti), bitirim, bitmiesice, boncuk, bozo, böcü, bücürük, büdük, cıncime, comba, çoni, doğma, enik, evin böceği, evin çiçeği, elleş, fidil, fırlama, göbel, gödek, gözümün nuru, haylaz, ilk göz ağrısı, karağım, kazan dibi, kereta, kıvrıcık, kopil, körpe, kuş cücüğü, kuzu, küçük, manık, muzır, nokta, pedo, serçe, sıçırık, sidikli hallaç, sirke saçlı, sünnet çocuğu, şebek, şovşak, şümşük, tombalak, ufaklık, yaramaz, yavşak, yumurcak.

Ayal, bala, bayram çocuğu, beççe, bisküvi çocuğu, çağa, çalı kuşu, çırak, çocuk, çoluk, dünkü çocuk, ebna, erke, evlat, etfal, ferzent, ibn, , kenç 'çocuk' (OT), kenje, keregi çok, kız, köpün, küçük bey, mahdum, mektep çocuğu, muhallebi çocuğu, nimkâr, oçhuh, oğlan, oğö, oğul, oğulcuk, okul çocuğu, orospu çocuğu, orostopol, öğrenci, öksüz., öz çocuk, pur, püser, sokak çocuğu, sübyan, şabi, şakirt, şehir çocuğu, , talebe, tıfil, tinerci çocuk, , uşak, üvey, velet, yedi, yetim, yetmen, zade, zamane çocuğu, zorik.

Akl-ı baliğ, büluğ, balan jigit, boz ökpe bala, bozlak, danadögen, ferik, fidil, filiz, ilk gençlik, kopil, meri, öndirşin, ören, örımtal, öspürtüm, piliç, yavru kuş.

Azimet> azamat, cillop, civan, çiçek, çiçek çocukları, çupa, dava, deli divane, delikanlı, embesil, filinta, fıstık, fidan, genç, hayta, jön, kızbozbala, seme, sülün, şebab, toraman, yaş.

Araştırma görevlisi, asistan, aya, bahadır, bakir, bakire, bekâr, cahil, dadaş, damat, delişmen, efe, ev kızı, gelin, güveyi, jigolo, kabaç, kabadayı, kalfa, kazak, kırkın, kıro, koşşı, koşundaş, küçük hanım, muavin, levent, otulmuş kız, pehlivan, prens, prenses, reşit, serseri, sevgili, şeyhzade, taze, telekız, timsah, toy, urı oğıl, yakışıklı, yakın, yardımcı, yaver, yavuklu, yiğit, yosmam, zeybek."

Bilindiği üzere Türkçede cinsiyet bildiren bir ek yoktur. Yalnız alınma kelimelerde kaynak dildeki şekil esas alınır. Türkçede kız ve erkek çocuklar için farklı sözler kullanılır. Altay Türkçesinde kız çocuğu için kullanılan 'gereği yok' ifadesi şüphesiz olumsuz bir yaklaşımın göstergesidir. Türk Dil Kurumunun genelağ adresindeki kişi adları

sözlüğünde 3612 kız ve 7230 erkek adı olmak üzere toplam 10842 kişi adı vardır. Burada da kız çocuklarına toplumun daha az değer verdiği yargısına varılabilir. Nitekim bizim lügatçemizde de kız çocuğuyla ilgili sözcükler erkek çocuklarına göre daha azdır; erkek çocukla ilgili sözcükler kızlarına göre üç kat daha fazladır. Rasyonu'nun amaçlı adlardan "kız değil de oğlan doğsun" tespitine şu örnek güzel bir kanıttır: Tkm. ı [Kzk. ı] (bike "hanım"), "Türkmenlerde kız çocuğunun doğumuna son vermek inancıyla konulmakta olan adlardan biri." (Kolcu 2004: 220). Yine ı gibi ifadeler olumsuz değerlendirmelerin bir yansımasıdır.

ı Abla, ağıçem, cadaloz, çalı kuşu, çıtır, çiçek, çiçe, çinü, çupa, düğane, ece, eke, eşilik, kız oğul, evin çiçeği, evkızı, elkızı, fidan, filiz, keregi çok, kız oğul, kız oğlan kız, kızbozala, koltu, kunçuy, kuzin, küçük hanım, meri, nebise, otrulmuş kız, oynoş, ögük, öre, pidze, prenses, saçı uzun aklı kısa, safinaz, serçe, sidikli hallaç, singil, sirke saçlı, sokak kızı, sülün, sütkız, taze, telekız, terütaze, unık, yeğen [Yak. ı 'kız torununun çocukları', Alt. ı ı ı 'ağabeyin kızı'], yımıl, yosma (52).

ı Açı, afacan, aga-ini, agu, aḡ, ahfat, aka-uka, alpagu, atalas ini, ati, au, ayal, azimet, azrabilğan öl, babayığit, бага, bahadır, bakir, balañ jigit, bir doğanın kızı, birader, bota, bozbala, bozлак, ceka, comba, çakal, çavluk, çi'irzi, çoni, çorsak, dadaş, damat, danadögen, deli divane, delişmen, doğma, dolanan, ebna, edermen, efe, ekige oylanğan egeç, elleş, eloğlu, ençi uul, er, erci, eşek oğlu eşek, eşilik kız oğul, evin böceği, evkızı, ferzent, fırlama, filinta, gugey, güvey, hafit, haylaz, hayta, hohanza, ibn, ini, izbasar, jigolo, jön, kabaç, kabadayı, ka'da, kadaş, kahraman, kalfa, kanoy, kariyen kızardaş, kavluk, kazak, kekey, keleş, kereta, kerkenez, kıro, kızan, kopil, koşundaş, köpün, kuka, kurdaş, kuzen, küçük bey, küreken, lala, levent, mahdum, muavin, nebire, nimkâr, oçuh, oğlan, oğulluk, paşa, pehlivan, prenses, pur, püser, sabi, seme, serseri, sıbt, so, sokak çocuğu, songu, suba, sunnen, sunzi, surus, sünnet çocuğu, şabi, şakirt, şanı, şebab, şehzade, şopa, talebe, tekin, tertip, timsah, tinerci, tokmakçı, tosuncuk, uka, urı oğul, üç doğan, yad oğul, yakışıklı, yaver, yavşak, yézne, yiğit, yinak, zade, zeybek, zıpır, zıpkın (164).

Abaga, aḡu kurdu, ahtıg, ana kuzusu, apalak, araştırma görevlisi, asistan, aşıktaş, bacaksız, bağır, bala, balapan, bayram çocuğu, batın, bebek, bebiş, beççe, bekâr, beşik, bıdık, bızdık, bisküvi çocuğu, bit (a. biti), bitirim, boydak, boz ökpe bala, bozo, bovak, böcek, böle, buvin, bücürük, бүдүк, cahil, cenin, cillop, civan, cuortu, çağa, çırak, çiçek, çiçek çocukları, çoluk, delikanlı, doğan, döl, dölüt, dunma, dünkü çocuk, embesil, emikdaş, embriyo, enik, ergen, erke, eşek sıpası, evin meyvesi, evin neşesi, evin ocağı, evlat, evlatlık, elin çocuğu, etfal, ferik, fıdıl, genç, göbek, gödek, göz bebeği, gözünün nuru, güz nebisi, here, ımırkay bala, iki doğan, ikiz, ilk gençlik, ilk göz ağrısı, kalıtçı, karağım, kardeş, kazan dibi, kenje, kıvırcık, kızbozala, koşşı, kömekçi, körpe, kötükçe, kustı, kuş cucuğu, kuşak, küçük, küçüklü büyüklü, manık, mirasçı, muhallebi çocuğu, muzır, naaday, nesil, nesep, netirge, nevale, nevreside, nokta, nur topu, oğlangu, oğo, oğul, oğulçuk, oğulduruk, okul çocuğu, olma, omak, orospu çocuğu, orostopul, oynaş, öğrenci, öksüz, öndirşin, ören, örimal, öz, pedo, piç, prematüre, rüşeym, saçı bitmedik yetim, sallah, sevgili, sıçırık, sıgar, sokak kızı, sop, soy, süpyan, süt çocuğu, süt kuzusu, süyek, şebek, şehir çocuğu, şovşak, şöpşük, şümşük, tıfil, tohum, tombalak, toraman, torun, toy, tüvenşer, ufaklık, urluk, urpak, uruk, uşak, ürinli, üvey, vâris, velet, yakın, yaramaz, yardımcı, yaş, yavru, yavuklu, yedi, yeğen, yenidoğan, yeni yetme, yetim, yetkin, yetmen, yımıl, yumurcak, yuğluk, yük, zamane çocuğu, zorık.

Türk dilinin iç tarihi bakımından bazı temel ses değişiklikleri çocuk ve genç ile ilgili sözcüklerde görülmektedir. Bunlar, alfabetik sırayla aşağıda görülmektedir:

r <ET *ä* ç çek <ET *é* b şik <E Uyg. *i* beş k <E Uyg. *ü*

ev <ET, sev- <ET * , uşak < < ET 'ufak',
Bşk. *ı* *ı* 'dost, arkadaş', Uşak Ağzı <gençlik, güvey <* küvey <ET ET
'beklemek' <* 'davet etmek', Kzk. ruvtaypa <ET Ar. bağır Kzk. bavır, Krg. boor <ET
ı 'karaciğer; dost, akraba'), çağa <OT 'kuş yavrusu', doğan <DLT 'meydana çıkmak', 'fiilden sıfat yapan ek',
doğma <E Uyg. , uruk T Lhç. <ET "Soy, nesil.", Bşk. *ı* *ı* Kzk. Krg. Özb.
Tat. *ı* Tuv. öksüz <ET 'ana, üvey ana' + süz 'yokluk eki', yavru <ET *ı* 'zayıf şey' < *ı*
'zayıflamak, kötülemek' < 'kötü'), genç (<ET), Çuv. *ı* <*kır² 'kız', kenje Kzk. <ET ,
ET singil, Alt. *ı* *ı* Çuv. Kzk. Krg. Özb. Tat. , Uyg. 'Küçük kız kardeş, bacı.';
'kız kardeş' [gl> lk yer değiştirme] < haylaz <* 'dönmek', 'fiilden sıfat yapan, işlek olmayan
bir ek', Ø ençi uul (Alt. <* *ı* 'av, mirastaki pay', *ı* 'avcı'), oğlan (<DK <),
Çuv. Uşak Ağzı *ı* Kum. ET oğul Kzk. Krg. Özb. *ı* Tat. ul., Yak. ~ 'çocuk'
<* 'nesil'; Çuv. *ı* 'erkek yeğen', Çuv. Çağ. Nog. *ı* Gag.; Tuv., Kırğ., Hak. Yak. , boz
ökpe bala (<*AT 'boz renk', 'öfke' <ET 'ciğer', ikiz <*eki r², Çuv. *ı*r 'üvey kı ', ET singil,
Bşk. Bşk. _ 'öksüz', Alt. keregi çok ('gereği yok'), Yak. surus < , ET 'taze, genç' <* 'genç',
Bşk. [<* 'başlangıç',] Bşk. 'delikanlı' [< 'büyüme' bk. Krg.
, Karç-Balk. 'oğul', Kkp. 'konuşanın dilinde oğul' (Li 1999: 203); Kzk. Krg. Özb. Tat.
Trkm. Uyg. , yetkin "Gerekli olgunluğa erişmiş olan (kimse).", Kzk. 'delikanlı', Trkm.
'delikanlı', ET Bşk. , Kzk.-Uyg. Krg. , yardımcı "Yardım eden kimse.", Başk. 'kalfa', Kzk.
'kalfa', Tat. 'kalfa'.

İ

bit-mi-yesi+ce, yumur+ca+k <ET * 'yuvarlağımsı nesne' 'benzetme
eki', 'pekiştirme edati' <ET ; en+çi uul <* *ı* 'av, mirastaki pay', *ı* 'avcı', kal-it+çı, kömek+çi,
sırgal+cı, tok-mak+çı, yardım+cı; ken+je <ET , tok-mak+çı < *ı* < + *ı*; cimcime <* 'az, küçük,
olgunlaşmamış', + 'küçültme', +me 'pekiştirme'; kıvrır+cık, oğul+cuk, tosun+cuk; ekige oylanğan ege+ç;
tom+ba+lak <* 'yuvarlak'; boy+dak; ata+las ini <ata+daş ini, em-ik+daş, ka+daş <* 'akraba', kar+deş <ET
ı koş-un+daş < 'saf, askerlik dizisi' +daş, kur+daş; ön+dir+şin < 'güzel', +tur-ur, 'hayvan adları
yapar' <* 'görünüm'; oğul+duruk (Hazar 2003: 44); buv+ın < *ı* <ET
kız+an <* *ı* , oğl+an+gu , toram+an < 'deve yavrusu' şekli +an ekiyle genişlemiş, yetm+en <
< <Ar. ; bebe+k, boncu+k, bova+k, böce+k <*böcü, bücür+ük, göde+k < 'kısa boylu', öğ+ük,
yumur+ca+k; ımır+kay bala < *ı* *ı* *ı* *ı* 'karıncalanma', *ı* *ı* 'pembe'; tom+ba+lak <* 'yuvarlak';
araştırma görev+li+si, delikan+lı, küçük+lü büyük+lü, sev-gi+lı, sidik+lı hallaç, sirke saç+lı, ürün+lı, yakışık+lı, yavuk+lu; kus+ı
< *ı* *ı* 'dost, arkadaş' < ; çav+luk, evlat+lık <Ar. +t + *ı* , kav+luk, oğul+luk, ufak+lık, ur+luk, yuv+luk;
cimcime <* 'az, küçük, olgunlaşmamış', + 'küçültme', +me 'pekiştirme'; deliş+men; yav+ru <ET
ı 'zayıf şey, zavallı' < 'kötü'; bacak+sız, ök+süz; bebi+ş; ön+dir+şin < 'güzel', +tur-ur,
'hayvan adları yapar' <* 'görünüm'; ör-im+tal < döl+üt; keke+y <Far. 'zenci, köle;
büyük erkek kardeş'; baldı+z < *ı* 'küçük erkek kardeş', iki+z. .

azrabıl-ğan öl, bir doğ-an+ın kızı, danadög-en, doğ-an <DLT

'meydana çıkmak', 'fiilden sıfat yapan ek'; dola-n-an, üç doğ-an, er-gen <Kıp. T. ergen 'bekâr erkek', -gen 'geçmiş saman
sıfat-fiil eki' <ET 'ulaşmak', yeni doğ-an; kari- en kızar+daş < ; bit-mi-yesi+ce; - kaz-ak <*
'avarelik etmek, başı boş gezmek'; izbas-ar; güv-ey <ET ET 'beklemek' <* 'davet etmek';
saçı bit-me-dik yetim, tuwdık; sev-gi+lı <ET * <ET 'sevmek'; yet-kin; salla-h < 'bırakmak';
em-ik+daş, yakış -ık+lı; ör-im+tal < ös-pür-üm <T 'büyüme'; yak-ın <ET
'yaklaşmak'; koş-un+daş < 'saf, askerlik dizisi' +daş; kal-it+çı; oku-l çocuğu; ara-ş-tır-ma görev+li+si,

besle-me, doğ-ma, ol-ma, fir+la-ma, yeni yet-me; tok-mak+çı < t t < eder-men <DLT
'aramak, takip etmek, kovalamak'; yara-maz; otrul-mış kız; öğret-nci; oyn+a-ş <oyun+a-ş;
hay+la-z <* 'dönmek', fiilden sıfat yapan, işlek olmayan bir ek.

bit-ir-im; bit-mi-yesi+ce, saç bit-me-dik yetim, yara-maz <yara-ma-
r²; dola-n-an; ös-pür-üm <T 'büyüme', -pür- = -kür- 'çatı eki', +üm; ara-ş-tır-ma görev+li+si; ara-ş-tır-ma
görev+li+si;

: oyn+a-ş <oyun+a-ş; eki+ge oy+la-nñan egeç, fir+la-ma, haylaz < *
'dönmek', ; tok-mak+çı < t t < .

ağışe+m, göz+üm+ün nuru, kendi çocuğ+um, öz evlad+ım, karağ+ım;
ana kuzu+su, araştırma görevli+si, bayram çocuğ+u, bir doğanın kız+ı, bisküvi çocuğ+u, çiçek çocuklar+ı, elin çocuğ+u, eşek
sıpa+sı, eşek oğul+u eşek, ev kız+ı, evin böceğ+i, evin çiçeğ+i, evin meyve+si, evin neşe+si, ev+in ocağı, evkız+ı, gözümün
nur+u, güz nebi+si, ilk göz ağrı+sı, kazandib+i, kereğ+i çok, kuş cücüğü+ü, mektep çocuğ+u, muhallebi çocuğ+u, nur top+u, okul
çocuğ+u, orospu çocuğ+u, saç+ı bitmedik yetim, saç+ı uzun aklı kısa, sokak çocuğ+u, sokak kız+ı, sünnet çocuğ+u, süt kuzu+su,
şehir çocuğ+u, zamane çocuğ+u, saç+ı bitmedik yetim.

eki+ge oylanñan egeç; bir doğan+ın kızı, el+in çocuğu, ev+in böceği,
ev+in çiçeği, ev+in meyvesi, ev+in neşesi, ev+in ocağı, gözüm+ün nuru.

çiçek çocuk+lar+ı; çünkü çocuk.

Aga-ini, aka-uka, deli divane, küçüklü büyüklü.

I Babayığit, bozbala, danadöğen, delikanlı, evkızı, elkızı, izbasar, kabadayı, kazandibi,
kardeş < t , kızbozbala, koşundaş < , neveside <Far. 'yeni' 'yetişmiş', nimkâr <Far. 'yarı' + kâr
'iş', süt kız, şehzade, telekız, terütaze.

I Ağu kurdu, ana kuzusu, araştırma görevlisi, bayram çocuğu, bisküvi çocuğu, çalı
kuşu, çiçek çocukları, eşek sıpası, göz bebeği, güz nebisi, ilk göz ağrısı, kuş cücüğü, mektep çocuğu, muhallebi çocuğu, nur topu,
okul çocuğu, orospu çocuğu, sokak çocuğu, sokak kızı, sünnet çocuğu, süt çocuğu, süt kuzusu, şehir çocuğu, zamane çocuğu.

I Evin böceği / e. çiçeği / e. meyvesi / e. neşesi / e. ocağı, elin çocuğu, gözümün nuru.

I

I

I

I Azrabılğan öl, balañ jigit, çünkü çocuk, ençi uul, ımırkay

bala, iki doğan, ilk gençlik, kariyen kızardaş, keregi çok, küçük bey, küçük hanım, otrulmuş kız, sidikli hallaç, sirke saçlı, urı oğul,
üç doğan, yad oğul, yavru kuş, yeni doğan, yeni yetme.

Boz ökpe bala, ekige oylanñan egeç, eşek oğlu eşek, eşilik kız oğul, kız oğlan kız, saçı itmedik yetim, saçı uzun aklı kısa.

1 Açı <Moğ. ı aga <Moğ. , agu <Çin. , ah <Ar. _ , ahfat <Ar. akl <Ar.

tarihi döneminde geçen dizelerden de anlaşılacağı gibi, kız ‘temiz’ ve ‘nazik’ sıfatlarıyla anılır. Kız çocuğu geleceğin annesi ve sevgilimizdir. Hatta al bayrağımız bile kurtuluş savaşında bir sevgiliye benzetilmiştir. Bu değerlendirmeden sonra yaptığımız dil incelemesini kısaca gözden geçirelim:

Türk dili tarihine ait bazı (b> v, d> y, ğ> ğ ~ v ~ Ø, ng> ñ> y, oğu> uØu> uu, pk> kp, y> c ~ j ~ s) temel ses değişiklikleri çocuk ve gençlikle ilgili kelimeler de de görülmektedir. Benzetme, küçültme, kuvvetlendirme ve pekiştirme () ekleri çocuk sevimliliğini ifade etmeye yardımcı yapım ekleridir. Yine sıfat-fiil ekleriyle çocukla ilgili sözcükler türetilmiştir. Ayrıca çatı eklerinin de bu sözcüklerde kullanıldığına tanıklık etmekteyiz. çekim ekleri de incelediğimiz sözcüklerde kullanılmıştır. Kelime grubunda ise en çok ve dikkat çekicidir. Alınma sözcüklerin sayısı azdan çoğa doğru şöyle sıralanmaktadır: Ar. (61), Far. (34), Fr. (13), Moğ. (12), Çin. (6), Yun. (4), Rus. (3), Erm. (1), Rom. (1) ve Çing. (1).

Hayvan adları ile ilgili sözcüklerin çocuk adlarında kullanılması ise ayrı bir özelliktir. Kısacası Türkçemiz yaşadığı her iklime uygun bir gül bahçesi açmıştır. Bize düşen bu gülistanda yaşamasını bilmektir.

(Özb.) “Torununun torunu, uzak torunlar.” (Li 1999: 224).

“1. Bir kimsenin kendinden büyük olan kız kardeşi. 2. Büyük kız kardeş gibi saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadın.”:

ı A. M. Dıranas, Bşk. Kzk. Özb. Tat. .

ı (Alt. <Moğ.) ‘ağabeyin oğlu’, ‘ağabeyin kızı’ (Naskali 1999: 20).

(<* ‘aceleci’ <ET ‘acele temek’), “Zeki ve yaramaz (erkek) çocuk, ele avuca sığmayan çocuk.” (Nişanyan 2003: 5).

(Özb., Uyg. <Moğ. + T ‘ağabey’, ‘küçük kardeş’) “Erkek kardeşler.”, Tuv. _ bk. (Li 1999: 39, 40).

(Sal. <Çin. ‘hala, görümce’) “Hala oğlu.” (Li 1999: 39, 40).

(Çuv.) “Hala kızı.” (Li 1999: 188).

(Uyg.) “1. Abla. 2. Bayan.” (Necipoviç 1995: 4).

Tırtıla benzediğinden çocuğa da ağı kurdu denir”, bk. Der. Söz. ‘zehir, susam tarladayken dadanan tırtıl’

(<Ar. _) _ “Erkek kardeş.” (Tar. Söz. III: 1501).

(<Ar. [çoğulu]) “Oğul oğulları, torunlar”.

ı (OT _ t) “Torun.” (Li 1999: 216).

Ağabey ve küçük kardeş, kardeşler.” Özb. Uyg. , bk.

(<Ar.) “Ergin kimsenin hali.” (Devellioğlu 1997: 29), ‘büluğ çağına gelmek’ (Der. Söz. IX: 3324).

(ET KTK₇) “Cesur savaşçı, yiğit savaşçı” (Tekin 1988: 118), müteradifi t t “Cesur savaşçılar, yiğit savaşçılar” (BKD₃₁) (Tekin 1988: 186).

“1. Pek küçük kuçak çocuğu. 2. Sıkıntıya, güç işlere alışmamış, nazlı büyütülmüş çocuk veya genç.”

“Tombul, gürbüz, iri, (bebek ve küçük çocuk)”.

- 1 Yüksek öğretimde öğretim üyeliğinin ilk basamağı, asistan.”
(<Fr.) “1. Yardımcı. 2. Yüksek öğretimde öğretim üyeliğinin ilk basamağı.”
- 1 (<Ar. + T,) “Birbiriyle sevişen erkek ve kadından herbiri”, bk.
(Kkp.) “Yaşça küçük kuzen.”
(S Uyg.) “Erkek torun.” (Li 1999: 206).
(Sal.) “Oğul.” (Li 1999: 203).
(Özb. <ET) “Torunu olamamış, genç anne.” Alt. ‘abla’, Nog. ‘nine’ (Li 1999: 70).
(OT ‘çocuk’ Ar. ‘kadın’) “Çocuk, oğul.” (Li 1999: 201), DK ‘oğul’ (Kaçalın 2006: 308), Osm. T
 ‘çoluk, çocuk’.
(<Ar. ‘gidiş’ <Ar. ‘bir işte engelleri yenme kararı’), Krg. ‘yiğit, babayiğit’, Özb. ‘delikanlı’
Uyg. ‘delikanlı’, Kzk. ‘vatandaş’ [‘genç, delikanlı’, ‘gençler’ (Hazar 2005: 377)].
- 1 (Çuv.) “Üvey oğul.” (Li 1999: 84).
“Yürekli, kendisine güvenilebilecek, güçlü, kuvvetli, korkusuz (kimse).”:

- (<E Uyg.) “Dosta, akraba, sevgili.”: ‘sevgili’ (Li 1999: 39, 44).
- 1 1 “Kısa ve tıknaz.”, halk ağzında çocuklar için kullanılan bir sözcüktür.
- 1 1 (Argo <Erm. t t t) “Çocuk, yeni yetme.” (Aktunç 2002: 57).
- (<Far.) “Erkek kardeş.”, Özb. .
- 1 1 1 (Tat. t t t) “Kız yeğen.” (Li 1999: 210), bk. ile başlayanlar.
- (<Fr. + T ‘pasta türü’,), “Şehirde yetişmiş, kibar çocuk.”, bk. .
- (Argo <) “Küçük çocuk” (Aktunç 2002: 37).
- “Yaman, zeki, çok beğenilen, iş bitirici delikanlılara, kızlara ve çocuklara denir.”
- “Halk ağzında küçük kız çocuklarını severken kullanılan bir sevgi sözcüğü.”
- (Krg.) “Kız tarafının torununun torunu.” (Li 1999: 224).
- (<ET <* ‘boyna takılan inci gibi kabarık, yuvarlak süs eşyası <* ‘benzetme ve küçültme eki’ ‘küçültme eki’ [Azr, Trkm. Kzk. t Özb. Uyg. ; Başk. t , Tat. t ; Der. Söz. ‘fino köpeği’, bk. vb. ‘deve yavrusu’, ‘küçük çocuk’]), “Mecaz anlamıyla küçük çocuklar için kullanılan bir sevgi ifade eden sözcüktür.”
- (OT < ‘deve yavrusu’) “Oğul” (Li 1999: 202).
- “Bekâr.” Bşk. _ Kzk. Kırg. Özb. Tat. Trkm. Uyg.
- (Kzk.) “Delikanlı, yiğit.” (Koç 2003: 68).
- (<*AT ‘boz renk’, ‘öfke’ <ET ‘ciğer’, <ET kuş veya hayvan yavrusu’) “Genç çocuk.” (Hazar 2005: 386).
- (‘acıklı türkü’ <DLT ‘ses vermek’) Kzk. “1. Genç, yiğit, delikanlı. 2. Devenin tüyleri döküldükten sonra yerine çıkan yeni tüy. 3. Ayı balığı (fok) yavrusu.” (Koç 2003: 68).
- (Der. Söz.) Arhavi, Rize ağzlarında “Kız.”, Güney-doğu ağzlarında “Sarışın erkek çocuk.”
- (Uyg.) “Küçük kardeş.”
- Halk ağzında Der. Söz. “Küçük çocuk.”
- (De. Söz. <Moğ.) “Kuzen ve Kuzin.”, Kzk., Kkp. Krg., Alt. Hak., Şor. (Li 1999: 182).
- 1 (T Lhç. <DLT t <ET ‘kavim, ulus’) “Göbek, nesil.” Bşk. t t Kzk. t , Tat. t , Krg. .
- Halk ağzında “Ufak tefek çocuk anlamında kullanılan bir sevgi sözü.”
- (Der. Söz.) “Çelimsiz, zayıf çocuk”.
- t : (Erkek çocuklara konulur.) bala, balaban, balabey, balaman, balamir, balatekin, balatürk, bozbala, gökçebala, gökçebalan, oğuzbala, özbala.
- (Hlk. <Ar. ‘bilgisiz’) “Deneysiz, genç, toy (delikanlı veya kız)”:
- t , Trkm. ‘delikanlı’.
- Halk ağzında “Yaramaz kız çocuğu.”
- (S Uyg.) “Kuzen.” (Li 1999: 188).
- (<Ar. ĩ) “Dölü, karındaki çocuk”, t ‘çocuk düşürme’ (Devellioğlu 1997: 164).
- 1 (Tar. Söz t t t) “Kahraman, babayiğit, gürbüz delikanlı.”: t
- t -Dede Korkut, (Tar. Söz. 1996: 767).
- (Trkm.) “Küçük kardeş; yaşça küçük olanlara okşayıcı seslenme biçimi.” (Li 1999: 165).
- “Parlak, pıprıl pıprıl.”, ‘parlak biçimde.’, Daha çok yakışıklı gençlere bu şekilde hitap edilir.
- (<* ‘az, küçük, olgunlaşmamış’, + ‘küçültme’, +me ‘pekiştirme’ [Der. Söz. ‘körpe yavru’]), “Küçük ve sevimli çocuk.”
- (<Far.) “Genç.” bk.
- (<Ar. ‘camız, manda’), Der. Söz. “İki ile dört yaş arasında erkek manda; yiğit güçlü kuvvetli çocuk.”
- (Yak. <Moğ. ‘asil’) “Kardeş.” (Li 1999: 166).
- (<OT ‘kuş yavrusu’), [Der. Söz. ‘çocuk’, ‘çocukça hareket etmek’, Elazığ ağzında şeklinde geçer], “Çocuk.”, Azr. ‘bebek’, Özb. ‘bebek’, Bşk. ‘evlat’, Kzk. ‘evlat’ [‘çocuk’ (29.25) <Kıp. T ‘tüyü bitmemiş kuş yavrusu’ (Hazar 2005: 96)], Tat. ‘evlat’, Trkm. ‘evlat’.

(<Far. 'sürü halinde yaşayan kurttan küçük bir yaban hayvanı

(Der. Sözcük **çoluğ** çocuk [bk. u ak] ~ çor çocuk ~ çol çocuk hayvanları bağlamak için boyunlarına geçirilen 'U' şeklindeki ağaç; bıldırcın kuşu; irili ufaklı kalabalık', Rize ağzında **çeluk** 'çocuk'), "Çocuk.", **çoluk** çocuk (İng. offspring) ikilemesinde geçer, bk. **kızan** (kız kızan).

(Argo <Çing. çoni) "Çocuk, erkek çocuk." (Aktunç 2002: 381).

- (<Kıp. T. ergen 'bekâr erkek', -gen 'geçmiş saman sıfat-fiil eki' <ET 'ulaşmak'), "Döl verebilecek duruma gelmiş olan; bekâr", t . Atasözü.
- (Azr.) "Çocuk, tıfil." (Altaylı 1994: 386).
- 1 1 "Sevgi belirtisi olarak kullanılan bir söz."
- "Konuşma dilinde erkek çocukları severken şeklinde kullanılan bir ifade."
- 1 (ET KTD₇, BKD₇) "Hanım olmaya lâıyk kız evlât."
- "Erkek çocuk için kullanılan bir ifadedir."
- (<ET 'ev', 'çiçek') "Çocuk veya bebek, kız çocuğu.", bk.
- (<T + Ar. + T i) "Çocuk veya bebek.":
- (<T + Ar. + T) "Çocuk veya bebek.":
- 1 "Çocuk.", 'Ev, aile, soy.': t t t t t . A. Gündüz.
- 1 1 "Ev işleriyle uğraşan ve bu işi iyi başaran, evliliğe hazır olan genç kız."
- (<Ar. ['in çoğıulu]), "Çocuklar, çocuk anlamında da kullanılır, bu yüzden şekli de halk arasında konuşma dilinde kullanılır.", Azr. Kzk. Özb. Uyg.
- 1 "Küçük yaştan beri eve alınıp yetiştirilen kimse." : t t t t t -H. Taner.
- "Yabancınnn çocuğı, başkalarının çocuğı."
- 1 1 "Gelin, kadın, eş."
- "Komşusuna zarar veren çocuk." (Der. Söz. : 1721).
- (<Ar. 'çocuklar' < t 'çocuk') "Çocuklar.", 'çocuk hastahanesi', (1875 yılında çıkan haftalık dergi), Nuhbetü'l Etfal [çocuk edebiyatının ilk fabl örneğı] (<Ar. _ 'seçilmiş') -Kayserili Rüştü.
- (<Ar. i) "Halk ağızında piliç veya gevrek elma çeşidi için kullanılır.", '1. Genç, taze körpe. 2. Yaşımı göstermeyen, olduğundan genç görünen kimse.' (Der. Söz.: 1846).
- (<Far. [çoğıulu]), 'oğıul' (Devellioğılu 1997: 261), "Çocuk.", Özb. 'Çocuk hayatın güllüdür.' - Özbek Atasözü, Kzk. 'oğıul' (Hazar 2005: 459), Uyg. (Li 1999: 194).
- 1 1 (Der. Söz. <Ar. *tf* 'küçük çocuk', göçüşme ile ünsüzler yer değıştirmiş) "Toy, genç."
- 1 (Argo < t) "Çocuk, özellikle çok hareketli, akıllı, cingöz çocuk, anasının gözü; piç." (Aktunç 2002: 112).
- (<Alm. 'bir çeşit küçük tüfek', Argo 'yakışıklı'), "İnce uzun boylu (kimse)."
- 1 1 (<Ar. , Argo), "Güzel, genç kız".
- (Yun.) yeni yetişen ağaç, mecazen "genç kız", t t - Cahit Sıtkı Tarancı.
- (Yun.), yeni sürmüş körpe ve küçük dal veya yaprak, sürgün; "Filiz gibi ince ve güzel vücutlu (genç kadın).", kız çocuklarına ad olarak konulur.
- (<ET) "Genş, çocuk, her hayvanın küçüğü." (Nişanyan 2003: 145), 'yaşı ilerlemiş olan.' Eski Türkçeden başlayarak kullanılır. Orta Türkçede 'çocuk' olarak geçer. Yalnız Türkiye Türkçesinde (ve Azerî alanında) yaşadığı göze çarpıyor. Türkçeden Moğıolcaya olarak geçmiştir. Çuvaşçada biçimi genç olarak kullanılır. Kökenini bilmiyoruz. Macarca 'çocuk' biçiminin Çuvaşçadan geldiğini Räsänen ortaya atmıştı. (Eren 199: 154), 'gençlik' (Gülsevin 2002: 378).
- 1 . Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı: t t H. Taner.
- 2 . Gelişmesini tamamlamamış olan (bitki, hayvan):
- 3 . Gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç,
- 4 . Zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy.
- 5 . Yeni gelişmekte olan, kısa bir geçmişı olan: t t
- t t B. Felek.
- : Genç irisi.
- : Bingöl iline bağılı ilçelerden birinin adı, Genç.
- t : (Erkek çocuklara konulur.) Ergenç, genç, gençağa, gençalp, gençaslan, gençay, gençel, gençer, gençkal, gençosman, gençsav, gençsoy, gençsu, gençtan, gençtürk, özgenç.
- "Kuşak, nesil, batn.":
- R. N. Güntekin,
- "1. bir soynun bilinen en büyüğü. 2. Yedi cet.

“Halk ağzında kimsesiz, başıboş çocuk.”, Der. Söz.’nde ‘piç, çocuk, yaramaz çocuk, kimsesiz çocuk, öksüz çocuk’ anlamlarında da kullanılmaktadır.

(Tar. Söz. ‘kısa boylu, şişman, göbekli’, +k ‘küçültme eki’), Özb. “Çocuk.”

“ Çok sevilen, önem verilen kimse vb.”: -H. Taner.

“Değer verilen bir kimseyi (daha çok çocukları) severken kullanılan ifade.”

(S Uyg.) “Kadına göre kız kardeşin oğlu.” (Li 1999: 215).

(<ET ET ‘beklemek’ <* ‘davet etmek’) “1. Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad. 2. Bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, damat.”: t t ,

Bşk. Kzk. Krg. Özb. Tat. giyev, Uyg. .

(‘mısır’ bk. Der. Söz: 3242), mısır bitkisinin tohumları bir ilkbaharda bir de sonbaharda olmak üzere iki defa ekilir ancak sonbaharda ekilen mısır ürün veremez, taze taze süt veren hayvanalara verilerek yeme katkıda bulunulur, buradan hareketle mecazen “ömrün sonbaharında, yaşlılık dönemine yakın devrede olan son çocuğa denir”, bk.

(OT <Ar. ‘torun’) “Erkek torun.”, çokluk şekli (Li 1999: 224).

(<* ‘dönmek’, fiilden sıfat yapan, işlek olmayan bir ek), “Hoşa gitmeyen davranışlarda bulunan (çocuk)”, t t - S. Faik Abasıyanık.

(<Ar. _ ‘çadır ipi, çadır kazığı’), “Osmanlıların ilk döneminde eyalet askerlerinin uç boylarında görevli sınıflardan biri, mecazen serseri (genç)”, t t t t -Y. Kadri Karaosmanoğlu, bk.

(Uyg.) “Büyük kız kardeş.”

(Der. Söz.) “1. Küçük kardeş, 2. Sincap”.

(Uyg.) “Delikanlı.” (Ercilasun 1991: 159), bk. .

1 1 (Kırg. t t t t ‘karınçalanma’, t t ‘pembe’) “Yeni doğmuş çocuk, bebe.” (Yudahin 1994: 353).

(Ar. [çoğul şekilleri]), “Oğul.”, “Ömer-el-Fârûk”, ‘zamane çocuğu’(Devellioğlu 1997: 403).

(Lehç. <Rus. çeviri t) Bşk., Tat., Uyg. “Kuzen, kuzin.”, bk. .

“Aynı gün bir doğumda arka arkaya doğan kardeşler.”, nadir de olsa sayılarına göre dahi denilebilir.”

“ergenlik çağı; deneyimsizlik, toyluk”.

1 1 “ilk doğan çocuk”, anne babanın nezdinde ayrı bir yeri olan ilk evlat, çocuk sevgisini ebeynine tattıran bebeklere büyüse de anne babası tarafından çocuk gibi davranılır.

“Küçük kardeş”, Kzk., Krg., Trkm., Uyg., Yak.

(<T) Kzk. “Çırak, halef, takipçi.” (Koç 2003: 627).

(<Fr.) “Geçimi yaşlı ve zengin bir kadın tarafından sağlanan genç, erkek sevgili, tokmakçı.”

(<Fr.) “1. Genç. 2. Önemli rollerde oynayan genç oyuncu, <Fr. ”.

(Der. Söz.) “Çocukluğundan beri ince yapılı büyüyen erkek”.

1 (Der. Söz.) “Genç, evlenmemiş erkek.” bk. t t t .

(K Tat.) “Küçük kardeş.”

(E Uyg. <* ‘akraba’), “Erkek kardeş.” (Li 1999: 46).

(<Far.) “Cesur, yiğit.” Trkm. t

1 1 “Ölenin kalan malına kanunen hakkı olan, vâris, mirasçı.”

(<Ar. _) “1. Aşaması çırakla usta arasında bulunan zanaatçı”: “ t t

-H. E. Adivar. 2. Ustalıktan yetişme mimar yardımcısı. 3. Saraylarda ve büyük konaklarda

halayıkların başında bulunan kadın. 4. İlk okullarda hoca yardımcısı. 5. Çocukları evlerinden alarak okula, okuldan evlerine götürülen kimse.”

(Şor.) “En küçük erkek kardeş.”

1 (<ET ‘göz bebeği’, +ım) “ Sevilen bir kimseye (çocuğa) t ‘göz bebeğim’ şeklinde hitap edilir.”

(<ET t < t) “Yaşça küçük olan çocuk.”, Azr. Bşk. _ Kzk. t Krg. t ;

Çuv. t t ‘üvey erkek kardeş’ (Li 1999: 84).

1 (Kmk. <) “Ebeyn kuzenlerinin oğlu.” (Li 1999: 191).

- (Çağ.) “Torununun oğlunun çocuğu.” (Li 1999: 219), bk.
- (<* ‘avarelik etmek, başı boş gezmek’) “Kazakistanda yaşayan halk.”, t ‘Kazak gençleri’ (Koç 2003: 241),
Çuv. _ _ ‘evlenmemiş, bekâr’ (Paasonen 1950: 50).
aynı zamanda bir muhallebi çeşidi, konuşma dilinde “son doğan çocuk”, bk.
- (<Far. ‘zenci, köle; büyük erkek kardeş’) “Kardeş.” (Der. Söz. VIII: 2723).
(Tar. Söz.) “1. Yiğit, cesur, bahadır. 2. Pek yakışıklı, pek güzel.”:
(Tar. Söz 1996: 2405).
“Öz.” t t t vb, bk.
- (Kzk. <ET , “En sonuncu küçük çocuk” (Hazar 2005: 54).
(Alt. ‘gereği yok’) “ Kız evlat.” (Naskali 1999: 106).
(<Yun. ‘boynuz’dan, Argoda ‘karısı tarafından aldatılan erkek’), günlük dilde ayakkabı çekeceği anlamına gelir,
“Küçüklere sevgi ile söylenen bir sitem sözü”, – Necati Cumali.
(<Ar. ĩ [çoğulu _ ‘karşılığı]), “Kız evlat.” (Devellioğlu 1997: 509).
(Zoo. Argo ‘aptal, hödük’), “Küçüklere gülümseyerek söylenen bir sevgi sözü”,
t t t – İrfan Yalçın, Pansiyon Huzur (Aktunç 2002: 117).
- 1 1 (ET t t) “Genç kız, cariye” (Gabain 1988: 280).
- 1 (<Kıp. T t <DLT t ‘kırağı, soğuk havalarda yaprakların üzerinde oluşan ince, küçük su tanecikleri’) “Anlam kaymasıyla kabalığı ifade etmek için ‘ulan’ şeklinde taşralı genç ve tecrübesiz erkeklere hitap”,
t t t – Fakir Baykurt.
- 1 1 1 Günlük dilde koyun ve marul için kullanılır, “Saçlarının şeklinden dolayı çocuklara söylenen bir sevgi sözü.”
- 1 (<ET t t t ‘erkek çocuk’, t t t ‘kız çocuk’), “Dişi çocuk”, Azr. t Bşk. t, Çuv. _ Hal. Krg. t Trkm. ,
Tuv. t Yak. : t t t ‘Erkek keklik sesini düzenleyerek eşine sesleniyor / Gönül verdiği temiz kızı çağırır gibi onu çağırıyor.’; t t t
t t t ‘Kuzgun ötüyor güneş ışını gagasıyla / Sesini nazik bir kızın sesi gibi cana yakın.’ (Türkay 1982: 115).
: amca kızı, kız böceği, kızevi, kızkalbi, kız kardeş, kız kızan, kız kilimi, kız kurusu, kız kuşu, kızmemesi, kız oğlan, kız tavalası, kızlar ağası, kızlı erkekli, besleme kız, gelinlik kız, kız oğlan kız, kiralık kız, naylon kız, üvey kız, dayı kızı, denizkızı, elkızı, emmi kızı, hala kızı, kapak kızı, maça kızı, sokak kızı, analıkızlı.
: kız almak, kız beşikte – çeyiz sandıkta, kız gibi, kız istemek, kız kaçırmak, kız vermek, kızın gönlüne bırakmak, kızı kısırağı.
: Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar ya zurnacıya, kızım sana söylüyorum gelinim sen işit, kızını dövmeyen dizini döver
t : Ağkız, akkız, alakız, allıkız, altınkız, anakız, arukız, aygünkız, aykız, balkız, cankız, durkız, gelinkız, gülkız, hanım kız, hankız, haskız, karakız, kızhanım, kızımay, kızkına, sarıkız, sıylıkız ~ sıylihan “sayılan, değer verilen kız”, yeterkız.
: Küçükle küçük, büyükle büyük olmak, büyüklü küçüklü.
: Ana kuzusu, süt kuzusu, kuzucuğum, kızcağı <kızçuğaz (Tar. Söz.).
- 1 (<* t , gibi) “Erkek çocuk; delikanlı”, t t t ‘çoluk çocuk’ (Tar. Söz).
- 1 (Kzk.) “Kızlar, delikanlılar; gençler.” (Hazar 2005: 437).
- 1 1 “Bakire.”
(Alt.) “Gelin.” (Naskali 1999: 136).
(Argo <Rom.) “Çocuk; yeti yetme, yeni ergen; eskiden müslüman olmayan, azınlık çocuk ve gençler için kullanılırdı” (Aktunç 2002: 189).
- 1 (Kkp, Nog. <* ‘yardıma koşan’) “Genç yardımcı.” (Li 1999: 165).
(ET (<Tar. Söz. ‘saf, askerlik dizisi’ +daş) “Askerlik arkadaşı, saf arkadaşı.”, t t t (Tar. Söz. 1996: 2673).
(< ‘yardım’) “Yardımcı.”, Azr. Kzk. .
(OT <Moğ. ‘oğul; santraçta piyon’) “Çocuk, oğul.” (Li 1999: 202).

“Çocuk.” (Sami 1998: 518), bk.

(Azr.) “Torununun torunu.” (Li 1999: 224).

(S Uyg.<Çin.) “Erkek kardeş.” (Li 1999: 166).

(ET <Çin.) “Prenses” (Gabain 1988: 284).

(Çağ.) “Erkek yeğen.” (Li 1999: 215).

ı (Bşk. t t ‘dost, arkadaş’) “Küçük kardeş.” (Li 1999: 165).
(Der. Söz. ‘küçük, körpe’) “

(<Ar. + T 'ışık; ilahi kaynaktan gelen parlaklık',) "Sağlıklı, çok güzel ve temiz (çocuk, bebek):
-P. Safa.

(Sal.) "Oğul." (Li 1999: 203).

(<DK <) "oğul". (Kaçalın 2006: 324), 'çoluk çocuk', 'küçük çocuk' (Tar. Sözl.), Uyg.. Kum. 'oğlan, yardımcı, hizmetçi' 'yeni doğmuş çocuk kundağa sarılmış' (Grönbech 1992: 142), Çuv. 'mızraklı süvari' Tat. (Li 1999: 198), (Gülsevin 2002: 375).

(ET) "Çocuk gibi muamele edilen, nazik, şımarık." (Gabain 1988: 288).

(Yak. <Moğ. 'kız evlat' "Çocuk, evlât" (Vasiliev 1995: 55, 84), (Li 1999: 198).

(<DK) "çocuk". (Kaçalın 2006: 324); batman [oğul] (<Soğd.) "7,⁶⁹⁷ kg.'lık ağırlık ölçüsü" (Kaçalın 2006: 309), " yoreden yöreye değişen bir ağırlık birimidir. ... İran'da 2,9 kilo tutardı. 2,9 kilo ağırlık bir bebeğin ağırlığına denk düşebilir." (Özçelik 2005: 58), Kzk. Krg. Özb. 'tat. ul., Yak. ~ 'çocuk' <* 'nesil'; Çuv. 'erkek yeğen'. (Li 1999: 21216), Nog. Gag.; Tuv., Kırğ., Hak. Çağ. "Avrat erine derler şoy (kadının kocası) manasına ki Mecnun ve Leyli'de Mecnun'un atası vefat idicek anası halinde kelür: Beyit; (Bir yandan oğul uşak tasası ve üzüntüsü, bir yandan kocanın derdi)" (Atalay 1970: 1).

: amca oğlu, oğul balı, oğulduruk, oğullanma, oğullanmak, oğullu, oğulluk, oğul otu, oğul uşak, oğul oğul, oğulsuz, sutoğul, üvey oğul, âdemoğlu, dayı oğul, amca oğlu, çapanoğlu, dayı oğul, el oğul, emmi oğul, hala oğul, herifçioğlu, hinoğlu, insanoğlu, kişioğlu, köpek oğul, köpoğlu, kuloğlu, köpekoğlu, köpoğlu, ölmezoğlu, sultan oğul, yokoğluyok.

: (Erkek çocuklara konulur.) Eroğul, karaoğlan, köroğul, oğulbalı, oğulbaş, oğulbay, oğulbey, oğulcan, oğulçak, oğultan, oğultekin, oğul türk, özoğul.

: Paşa paşa, paşazade, paşaağa (Der. Sözl.), oğul oğlancuk

"Arıların baharda çıkardığı yavrular." (Der. Sözl. IX: 3269).

"1.Oğul sözünün sevgi bildiren küçültme ve okşama biçimi. 2. Dölleniş yumurtacığın gelişmeğe başladığı andan dölüt olmasına kadar geçen süredeki adı, rüşeym, embriyo. 3. Bitki tohumlarında bir kökçük ile bir filizcikten oluşan ana bölüm."

Birinci anlamı 'döl yatağı', "Sülâle, oğul ve torun gibi kimseler".

(Tar. Sözl.) "Üvey oğul, evlatlık."

"Erkek çocuk." (Der. Sözl. IX: 3272).

"Öğrenci.", bk.

(<ET boğaz bol- 'gebe olmak') "Doğma, doğmak.": bk.

(<Moğ. 'kabile') "Soy, akraba." (Li 1999: 61, bk.Courteille 1870).

(<Far. + T 'fahişe', çocuk+u) "Serseri, haylaz, hinoğluhin, hilekâr, kalleş."

(Argo) "Alçak, orospu d.8(3(lü),4.4(kahpe çocu)TJ/TT11.2632 0 a4-.0012 Tc[('f)-6ki3.2TD-.0072 Tc[(lu)-11(-)-5.3(')-7.4()]TJ/."29

(<Ar. + T) “Vaktini genellikle sokaklarda geçirip eğitimden yoksun kalmış çocuk.”:

l l l l l

R. N.

Güntekin.

l l “Kötü yola düşmüş kadın veya kız.”

(Tuv.) “Sonraki, üvey.”: l l ‘sonraki kadının oğlu, baba için üvey oğul’.

(<Ar.) “Soy.” (Kaçalın 2006: 326).

(<* ‘arka, geri’ <Çin. ‘zincir’) “Nesep.” (Kaçalın 2006: 326).

(<ET sü ‘ordu’, bay ‘zengin’), Azr. “Bekâr.”

(Sal. l <Çin. ‘torun’) “Torununun oğlu.” (Li 1999: 224).

(Lehç. <Çin) Sal. l Uyg. “Erkek torun.” (Li 1999: 222).

(Yak. <) “(Ablaya karşı) küçük erkek kardeş.” (Li 1999: 166).

(Osm. l <Ar. [‘nin çoğulu]) “Çocuklar” (Devellioğlu 1997: 948), Argo , “çocuk, küçük yaştaki kimse; yeni yetme” (Aktunç 2002: 264); ‘tutuk evlerinde suçlu çocukların bulunduğu bölüm’.

(Zool.) “Boylu boslu, yürüyüşü genç, güzel kız.”, Der. Söz. ‘buzağı’.

(<Ar. + T ‘erkeklik organının ucundaki derinin çepre çevre kesilmesi’, çocuk+u) “Sünnet edilmiş veya edilecek çocuk.”: l l l l l . -Y. K. Karaosmanoğlu.

“Sütle beslen82 çocuk, bebek.”

l “Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirdiği ve kocasıyla birlikte evlat olarak benimsediği kız çocuk.”:

l l l l l -P. Safa.

Mec. “1. Çok küçük çocuk, bebek, yavru. 2. Çok nazlı büyütülmüş kimse.”

(Alt. <Moğ. ‘kemik’) “Kuşak.” (Naskali 1999: 157), Özb. ‘soylu kimseler’, Türkçede halk ağzında

l l l ‘kırıkçı’ < l l ‘kemik’ < .

(ET <Çin.) “Buda dinine mensup, şakirt, öğrenci.” (Gabain 1998: 295)

(Far.) “Öğrenci, çırak.”,

-H. E. Adivar, Azr. ‘çırak’, Kzk. ‘çırak’ Krg. l ‘çırak’ Özb. ‘çırak’ Trkm. ‘çırak’, Uyg. ‘çırak’, bk. .

l (Alt.) “Kuzen veya kuzin oğlu.” (Li 1999: 188), Alt. l ‘amca çocuğu’, Alt. l ‘üç göbek geriden akraba’ (Naskali 1999: 70, 161).

(<Ar.) “Gençlik.” : l l l l l l

l l l l l -M. Akif (Safahat: 466, 346),

‘gençlik yılları’; (<Ar. ‘ev’ + ‘gençlik’) “Şırmak ilinin bir ilçesinin adı”, ‘nadir bulunan gençlik’ “Ali Şir Nevayi’nin 20-35 yaş arasında yazdığı şiirlerinin bulunduğu bir divânının adı.”

(<Ar. Zool., Mec.) “Çirkin, arsız (kimse/çocuk), bk. .

“Diyarbakır halk ağzında argo konuşan çocuklara denir.”

(<Far.) “Hükümdar oğlu, prens.”

(Çing.) “Çingne çocuğu, oğlan”, l l l l l l l l -O. C. Kaygılı.

(Argo bk.) “Çocuk.” (Aktunç 2002: 269).

(Kzk.) “Torununun torunu.” (Li 1999: 224).

“Yaramaz çocuk.”

(<Ar.) “Öğrenci”, bk. .

(Far.), “Genç kadın”, Ö. Seyfettin.

(<ET) “Eski Türklere bir babanın taşınmaz mallarının mirasçısı olan en küçük oğlu”.

l (<Fr. T l) “Telefonla iletişim kurarak fuhuş yapan (genç) kadın.”

(<Ar.) “Askere alınma dönemleri aynı olanların birbirlerine hitapları.”

(<Far.) “Çok taze, körpe.”: l l l l l

l -R. H. Karay.

۱۱ (<Ar.) “Küçük çocuk”.

۱ ۱ (Alt.) “Yeni doğmuş bebek.” (Naskali 1999: 176), bk.

(Argo) “Yakışıklı erkek gençler için kullanılır.”

(<İng. + T ‘Boyanın yoğunluğunu azaltan sıvı inceltici’, +ci) “Tineri soluyarak ciğerlerine çeken sokak çocukları.”

(<Far.

(<Far.) “1. Yardımcı. 2. Emir subayı.”

(ET t ‘zayıf şey, zavallı’ < t ‘zayıflamak, kötölemek’ < ‘kötü’), “yeni doğmuş hayvan veya insan yavrusu” (Nişanyan 2003: 493), “Çocuk, evlat.”:

t -R. H. Karay, (çocuk romanı) -K. Tuğcu.

(Argo.) “Küçük yaşta kız; çok genç kız.” -O. Kemal, (Aktunç 2002: 306).

(Argo <ET * t ‘bit yavrusu, böcek yavrusu, sürfe, kene’ bk. Nişanyan 2003: 493), “Çocuk, erkek çocuk, kız çocuk; edilgen, eş cinsel (oğlan, erkek).” (Aktunç 2002: 306).

“Sevgili.”

“Yedi sayısı ‘küçükten büyüğe herkes’ şeklinde zamir olarak kullanılır.”

(<ET ‘kız kardeşin çocuğu’) “Birine göre, kardeş, amca, hala, dayı veya teyzenin çocuğu”:

t -T. Buğra., Alt. ‘erkek yeğen’, Bşk. Hak. ‘yeğen, torunların torunları’ Kzk. Özb. Trkm. Uyg. Yak. ‘erkek torunlar’ (Li 1999: 213), Kkp. t Yak. t

(<* t) (Li 1999: 182), Yak. t ‘kız torununun çocukları’ (Li 1999: 191), Alt. t t t ‘ağabeyin kızı’ (Naskali 1999: 20).

“Hastahanelerde yeni doğmuş olan bebeklere ve bu bebeklere bakan bölüme verilen addır.”, Bşk. t t ‘bebek’, Tat. ‘bebek’, bk. t t .

“Ergen”:

(Çuv.) “Üvey.”: t ‘üvey kı ’, t ‘üvey oğul’, Kkp. (Li 1999: 84).

(<Ar.) “Babası ölmüş olan çocuk”:

t t -F. R. Atay, Bşk. Kzk. Tat. Trkm. Uyg. .

“Gerekli olgunluğa erişmiş olan (kimse).”, Kzk. ‘delikanlı’, Trkm. ‘delikanlı’.

(DK < , Ar.) “tanecik, yegâne, ayal, oğul, evlât, çoluk, çocuk.” (Kaçalın 2006: 331).

(Azr.) “1. Enişte, kız kardeşin kocası. 2. Damat.” (Altaylı 1994: 1250).

(ET) “Delikanlı, genç erkek”:

, Kzk.- Uyg. Krg. .

(Çul. <*) “Büyük kuzenin oğlu.” (Li 1999: 213).

1 1 (Çuv.) ‘küçük kız kardeş’ (Li 1999: 179).

şen, güzel, şirin, albenili, çekincesiz, fattan (genç kadın), t t - Orhan Veli Kanık.

(<ET * ‘yuvarlağımsı nesne’ ‘benzetme eki’, ‘pekiştirme edatı’ [DLT ‘hayvanların göden bağirasğı’; ET ‘karınca’ Kır. gibi * <ET ‘kapatmak, top haline getirmek’]) “Yaramaz küçük çocuk.”:

t t t t -T. Buğra.

(Trkm.) “Torununun torunu.” (Li 1999: 224).

(Tar. Söz.) “Rahimdeki çocuk, cenin.”: [Far.]: t t t (Tar. Söz. 1996: 4753).

(<Far. ‘doğma, doğuş’) “Oğul, evlat”:

-Ö. Seyfettin.

: amcazade, asilzade, bendezade, beyzade, dayızade, halazade, haramzade, helalzade, hemşirezade, kibarzade, kişizade, paşazade, şeyhzade, teyzezade, bk. .

(<Ar. + T ‘içinde bulunulan zaman, dönem’, “Çok bilmiş, akıllı çocuk.”

“Batı Anadolu efesi.” bk. t t t .

1 1 (<ET sa ‘saplamak’, -kt gerilek benzeşme ile kelimenin şekli değişmiş, Der. Söz. t t t t ‘büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak; keçinin kuyruğundaki ince kemikler; meyve sırığı; işsiz’) Mec. “Çevik delikanlı.”: t t .

1 1 “Şımarık ve delice tavırlı, hareketlerinde ölçsüz, delişmen”:

t t -M. Ş. Esendal, t (Argo): “Zıppır, delişmen”.

1 Niğde ağzında ‘piliç’, Güney-doğu ağzlarında (Cizre) “Çocuk.”

Alt.: Altay Türkçesi
Ar.: Arapça
Arn.: Arnavutça
AT: Ana Türkçe
Azr.: Azeri Türkçesi
Blk.-Krç.: Balkar, Karacay
Türkçesi
Bşk.: Başkurt Türkçesi
Çağ.: Çağatay Türkçesi
Çin.: Çince
Çing.: Çingenece
Çul.: Çulım Türkçesi
Çuv.: Çuvaşça
Dol.: Dolganca
E Uyg.: Eski Uygur
Türkçesi
Erm.: Ermenice

ET: Eski Türkçe
Fr.: Fransızca
Hak.: Hakas Türkçesi
Hal.: Halaç Türkçesi
Hlk.: Halk ağzı.
K Tat.: Kazan Tatatcası
Kıp. T: Kıpçak Türkçesi
Kkp.: Karakalpak Türkçesi
Koy.: Koybalca.
Krg.: Kırgız Türkçesi
Kzk.: Kazak Türkçesi
Mac.: Macarca
Mec.: Mecaz anlamı
Moğ.: Moğolca
Nog.: Noğayca
O Far.: Orta Farsça
OT: Orta Türkçe

Özb.: Özbek Türkçesi
Rom.: Romence
Rus.: Rusça.
S Uyg.: Sarı Uygur Türkçesi
Sag.: Sagayca
Sal.: Salur Türkçesi
Şor.: Şor Türkçesi
T: Türkçe
T Lhç.: Türk Lehçeleri
Tar. Sözü.: Tarama Sözlüğü
Tat.: Tatar Türkçesi
Tel.: Teleüt Türkçesi
Trkm.: Türkmen Türkçesi
Tuv.: Tuva Türkçesi
Uyg.: Uygur Türkçesi
Yak.: Yakutça.
Yun.: Yunanca

BKD: Bilge Kağan doğu
cephesi
DK: Dede Korkut
DLT: Divanu Lügati't-Türk

Der. Sözü.: Derleme Sözlüğü
KTD: Kültigin Doğu
cephesi

KTk: Kültigin Kuzey
cephesi
Tar. Sözü.: Tarama Sözlüğü.

bk.: Bakınız

vd.: Ve devamı

Zoo.: Zooloji

A: a, e.
C: c, ç.
D: d, t.

G: g, k.
I: i, i.
U: u, ü.

Ø: Sıfır ek.

(...): y, s, n gibi ihtiyari sesleri gösterir..

: Tahmini şekli gösterir.

- : Fiile bağlanmayı gösterir;

örnek cümlelerin kime ait olduğunu gösterir.

/: Ekin diğer şeklini gösterir.

[]: Açıklamaları içerir.

: Aynı sesini gösterir.

'...': Anlamı belirtir.

: Hemze sesini gösterir.

"...": Sözcüğün anlam açıklamasını belirtir;

alıntıları gösterir.

+: İsimle bağlanmayı gösterir.

<: İşaretin açık tarafı sözcüğün geldiği şekli gösterir.

ā: a-e.
ā: uzun a.
đ;dh.
é: kapalı e.
ē: uzun e.
ę: güzel h ile yazılan e ünlüsü (4).
ġ: erime öncesi görülen g sesi.
h: kalın h (ح).
ḥ: hırıltılı h (ح̣).
ī: kısa i ünlüsü.
î: uzun i (î) ünlüsü.
k: kaf, kalın k (ك).

ñ: nazal n (ڭ).
ō: uzun o ünlüsü.
r²: r'leşme dönemindeki z'ye dönüşen r ünsüzü.
g: peltek s.
ş: sad, kalın s.
t': th
ṭ: tı (ط).
ū: uzun u ünlüsü.
ū: uzun ü ünlüsü.
w: vav-ı ma'dule.
w: çift dudak v'si.

Aksoy, Ömer Asım (1976),
Aktunç, Hulki (2002),
Altaylı, Seyfettin (1994),

Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 968 s.
(4. baskı), İstanbul: YKY, 406 s.

Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, 1292 s.

- Atalay, Besim (1970), *...* Ankara: Ayyıldız Matbaası, 452 s.
- Clauson, Sir G. (1972), *...* Oxford: At The Clarendon Press, 999 s.
- Courteille, P. de (1870), *...* Paris.
- Devellioğlu, Ferit (1997), *...* (yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal), (14. baskı), Ankara: Aydın Kitabevi yayınları, 1195 s.
- Dilâçar, A. (1988), “Dil ve Gerçek”, *...* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 282 s.
- Ercilasun, Ahmet Bican (Komisyon Başkanı) (1991), *...* Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları, 1183 + 502 s.
- Eren, Hasan (1999), *...* Ankara: Bizim Büro Basımevi, 512 s.
- Gabain, A. Von (1988), *...*